

א

חידודי חושן משפט לימי הנופש

לפנינו כמה שאלות מעניינות לדיון ולפלפול בימי הנופש, גם ביציאה מהשיגרה, לקיים "וקווי ד' יחליפו כוח..."

כמובן שאין כאן שום דבר להלכה, וכן אין אחריות על נכונות הדברים, מה שנכתב נעשה בקצרה ולפעמים רק ברמז, ובוודאי שניתן לשלול או להראות צדדים אחרים, כדרכה של תורה...

- א. הכובע שהועף מעבר לארון א
- ב. בוילר שהתפוצץ בהשאלה לשבת ב
- ג. הפסקת בחירת תמונות בחנות פוטו ג
- ד. מציל עצמו בממון חברו בשבת ג
- ה. שליח לכספי גניבה ד
- ו. הנחה בקניית נעלים זוג שני חנים ד
- ז. החזר ממון על משחק שלא התקיים ה
- ח. מחזיר בקבוק קולה למלון ה
- ט. מחיר בדיקת מבחנים ו
- י. "מסר" רכב של חברו לצורך ה'איתוראן' ו
- יא. נמצא דם בביצים שלוהה ז
- יב. שוכר שאיבד מפתח הדואר ח
- יג. שילם למונית עשר אגורות פחות מהמחיר ח
- יד. מבצע שני קוטג'ים במחיר מוזל ט
- טו. תיווך דירות לקייט – ללא חתימה על תנאים י
- טז. מכונה שהוציאה שתי פחיות קולה י
- יז. מזגן שהרטיב מזוזות י
- יח. הכניס דג טורף לאקווריום יא
- יט. צימרים במירון ללא ארוחות חנים יב
- כ. השתמש בבית הכיסא של קופ"ח יג
- כא. לפרוע חוב "אחרי החגים" יד
- כב. קלקול תוכנה משלם מחיר מלא טו
- כג. מענק ללידה שלא התקבל בגלל טעות הפקידה טו
- כד. מקרר שניזוק בתקע הלקוח טז

ד פ י - ע י ו ן

ב

א. הכובע שהועף מעבר לארון

שלושה חברים גרים בחדר משותף בפנימיה. נכנס הראשון והניח את כובעו על הארון, שהוא מקום המקובל לכובעים. נכנס השני, וטלטל את הארון, והסיטו ממקומו, ולא שם לב שהכובע שהיה מונח שם – נפל אל מאחורי הארון. נכנס השלישי – ראה שהארון אינו במקומו – הסיט את הארון והדביקו בחזרה אל הקיר, ובכך מחץ את הכובע ללא אפשרות תיקון. מי צריך לשלם על הכובע – השני או השלישי?

- לכאורה השלישי הוא אנוס גמור, גם לפי השיטות שאונס חייב בניזקין – אונס כזה, של "לא הוה ליה למידע" – לכולי עלמא פטור. וגם כאן – אין הסתברות כלל שאדם צריך לחשוב שאולי מתחבא משהו מאחורי הארון, ובפרט שתמיד הארון מונח במקומו, ונראה שרק הוזה קצת. ולכן השלישי פטור.
- ונראה שגם השני פטור, שהרי לא עשה מעשה בידיים של הריסת הכובע. והרי זה כאומר לו הנה שלך לפניך – קחנו משם. אלא שעדיין אי אפשר לטעון זאת, כיוון שהשני בכלל לא ידע מה עשה.
- ייתכן שהשני חייב מצד אבנו, סכינו ומשאו (או אולי בור המתגלגל ברגלי אדם) שהנחת הכובע מאחורי הארון דומה לחפירת בור, או הנחת מכשול על הגג, באופן שהפעולה הצפויה של השלישי, להזיז את הארון למקומו – היא כמו רוח מצויה, או כמו גלגול ברגלי אדם ובהמה – הגורמים למניח התקלה להתחייב. אך א"כ אם יש בזה אב ניזקין "בור" – ייפטר השני מצד "חמור ולא כלים" בבור. ואם זה אב ניזקין "אש" – השני חייב.
- ואפשר לחייב את השני לפי הנתיות המשפט (בסימן רצ"א-ז, ד.) שהמוציא חפץ ממקום שמור למקום שאינו שמור – חייב מדין מזיק. ואע"פ שהיה בשוגג – מכל מקום, טלטול הארון במצב שיכול להפיל כובעים – הוי פשיעה.
- וגם לפי הקצות החושן (בסימן ש"ט-א) שחולק על הנתיות המשפט, ולומד שאין כאן חיוב ניזקין, נוקט שמכל מקום חיוב גרמי יש כאן.

ב. בוילר שהתפוצץ בהשאלה לשבת

אדם שאל דירה לשבת, ושכח את הבוילר דולק. הדוד התחמם עד שהתפוצץ, ויש לקנות דוד חדש. המשאיל תובע 3,000 שקל מחיר דוד חדש. האם השואל חייב בכך?

- יש כידוע מחלוקת אם שכחה נחשבת כפשיעה או כאונס, אמנם בשואל – שחייב על הכל – אין נפק"מ, וחייב על שכחה.
- מדין מזיק – יש בזה לכל היותר גרמא בנזקין ופטור בידי אדם. מדין שומר – הבוילר מחובר לקרקע ואין שמירה לקרקעות ופטור.
- וגם בלי זה – רק בוילר לא תקין מתפוצץ כשנשאר דלוק. בוילר תקין יש לו טרמוסטט, ולכל היותר הוא נדלק וכבה, ומבזבז חשמל, והנזק המקסימלי שעשה השואל בשכחתו הוא 50 שקל – מחיר החשמל שבזבזו לריק.
- ובעצם, כיוון שהשימוש הרגיל בבוילר, אפילו אם שוכחים לכבותו – אין בזה נזק, וכאן היה – אולי יש לדון את הבוילר כ"מתה מחמת מלאכה" ופטור (אמנם אם הפיצוץ אירע לאחר זמן ההשאלה – אין זה מתה מחמת מלאכה).

ד פ י - ע י ו ן

ג. הפסקת בחירת תמונות בחנות פוטו

גב' כהן נכנסה לחנות לפיתוח תמונות, ועבדה על המסך ליצור את התמונות שברצונה במשך קרוב לשעתיים, ובסוף נמאס לה והחליטה לצאת. האם היא צריכה לשלם על שבזבזה זמן, מקום, חשמל וכו' של בעל החנות?

- יש להגדיר על מה מתחייבים בחנות זו, על ניצול העמדה או על פיתוח התמונה? מסתבר שהחלק השני הוא הנכון, עובדה שמשלמים אותו דבר על תמונה לאחר שעיצבת אותה כמו על תמונה שנשלחה ישירות.
- יוצא שהעמדה לשינוי התמונה היא רק **אופציה ושירות** ללקוח, ועיצה למשוך לקוחות, שיראו את התמונה בגדול, ויוסיפו לה כיתוב, קריקטורות וכל שאר אופציות. נראה שווה לבעלים להשקיע שירות ברמה כזאת, שאנשים יוכלו להפיק מהתמונות שלהם את המקסימום, ובלבד שיפתחו אצלו את התמונות, ומזה הרווח שלו, מהגדלות והקטנות, מכירת מסגרות, ובעיקר – הדפסת תמונות בכל הגדלים.
- אבל כיוון שמקבלים קוד, שאליו משגרים את התמונות – א"כ כששלח לקוד המסויים, יוצא שיש בזה מעין **מחוסר אמנה** (לצד שני – אפשר לומר שאובדן הזמן, באופן בלתי צפוי, אולי מוגדר כתר'י תרעי, ולא יהיה בזה מחוסר אמנה).
- אולי יש **תנאי בלתי כתוב**, שכל מה שהמוכר נותן לה להשתמש במסכים – זה רק על **דעת שתזמין תמונות**, ואם לא – על דעת זו לא נתן לה זכות להשתמש.
- ויש לומר שלא מסתבר שיש תנאי כזה, שכן הלקוח אינו יודע בוודאות (אלא א"כ עושה בכונה תחילה) שלא יגיע לחוף מבטחים, אלא הוא מקווה שיצאו לו כמה תמונות לפיתוח, ועל זה בנויה כל פרנסת המוכר.
- אכן – אם הלקוח יעשה **במזיד**, וישחק עם המחשבים ללא כוונת קניה (ורוצה להרוויח רק לראות בכמה זוויות איך נראות תמונותיו, ואח"כ יפתח במקום אחר) – מסתבר שיעבור איסור, ואולי אפילו **צריך לשלם** על השימוש.
- והיה מקרה בעבר שאדם הקים **גמ"ח השכמה**, באופן שהטלפון יצלצל **אצל המנויים בזמן הנדרש, והמנויים יתעוררו מהצלצול, ולא ירימו את השפופרת, ובכך לא יקבלו את השיחה, ועלות כל הגמ"ח הוא קרוב לאפס**. אלא שמנהל הגמ"ח חשש בכל זאת מגזל, שהרי יש מי שמשלם על האנרגיה שבצלצול, ועשה מעשה, וכתב לבזק לשאול אם זה מותר, שהרי על הצלצול הם לא גובים, אלא רק על שיחה שנוצרה, ואילו הוא – בגמ"ח זה – משתמש רק בשירות של הצלצול, ואולי זה ניצול לא נכון של מטרת הצלצול (ואולי יש בזה סוּך גזל) וענו לו שמאחר שהוא עושה את השירות הזה בחינם – הם שמחים להיות שותפים עימו ואין הם גובים תשלום...

ד. מציל עצמו בממון חברו בשבת

אדם בורח מרדיפת חברו שרוצה להורגו, ומציל עצמו ע"י שריפת גדיש של חברו. אלא שכל המעשה היה בשבת. האם חייב בתשלום או שנאמר "קים ליה בדרכה מיניה"?

- המקרה שייך לגמרא במסכת בבא קמא (דף 90:ו) בסוגיית דוד המלך, ששלח לשאול לגבי **מציל עצמו בממון חברו**, ונפסק שם שאדם רגיל (שאינו מלך. כי מלך פורץ גדר והכל מותר לו) אסור להציל עצמו בממון חברו, ויש בזה מחלוקת רש"י ותוס' אם האיסור כפשוטו, או **שמותר להציל אלא שחייב לשלם**, ונפסק כצד השני.
- אלא שהצלה זו היתה **בשבת**, א"כ גם מזיק וגם מחלל שבת – בזה שייך קלבד"מ, וייפטר מלשלם על גדיש חברו.

ד פ י - ע י ו ן

ד

- אבל אם נאמר שיש בזה מצווה ולא איסור חילול שבת (שלא כמו בסוגיות של חילול שבת תוך כדי גניבה, שמדובר בשתי עבירות, והשאלה היא איזו מהם חמורה יותר) – א"כ אין כאן בכלל קלבד"מ, ויהיה חייב על גדיש חברו.
- וייתכן לתלות זאת ב"דחוייה" (שנחשבת עברה, רק שדחו את השבת בגינה, אבל זו עדיין עבירה, ולכן יש קלבד"מ וייפטר) או "הותרה" (שאין זה כלל עבירה, אלא מעשה מצווה ואין קלבד"מ ויתחייב).
- ואולי אם זו מצווה – א"כ בין דחוייה ובין הותרה – כבר אי אפשר לומר קלבד"מ, השייך לדין "חייבי מיתות שוגגין" וכאן אין כלל חיוב מיתה.
- הדבר המעניין כאן, שככל שיותר מותר ויותר מצווה – כך יש יותר סיבה להתחייב בתשלום...
- מקרה נוסף באותו הקשר: מוהל שהזיק לתינוק בשבת – אפשר לומר שעושה מצווה ולכן אינו מחלל שבת, ואין קלבד"מ ויתחייב בנזק הילד...

ה. שליח לכספי גניבה

ראובן מכר את המוסד שלו להיות תחת עמותה ידועה, וקיבל תמורתו סכום גדול. ואח"כ ניצל את התמימות של הקונה, והלך ומכר את הריהוט של המוסד לשמעון, תמורת סכום של 10,000 שקל. ושלח את לוי לקבל את הכסף תמורת מכירה זו. לוי שואל אם הוא עושה מעשה נכון, או שיש סרך עבירה במעשה זה.

- שאלתו: הרי אני רק שליח להולכה (ומטרת הרהויח כמה פרוטות על השליחות), ומה אכפת לי טיב המעשה שנעשה כאן? מצידי אם הקניין לא חוקי – שיחזירו זה לזה מה שמכרו.
- לצד שני: בוודאי שיש בזה מסייע לדבר עבירה, שהרי הוצאת הממון מהקונה, לאחר שהרהיטים כבר שייכים לעמותה היא מעשה גזל.
- אבל יותר נכון לומר ללוי, שואל השאלה, שהוא הגזלן הראשי! והביאור הוא שמכירה זו אינה אמיתית, אלא הקונה מתפתה לשלם עבור דבר שלא שייך למוכר. יוצא שהראשון שמוציא מהקונה את הכסף – הוא זה שעושה מעשה גזלה, שהכסף הזה עתה ניתן לאדם שלא מגיע לו הכסף. ואם ממשיך השליח, ובמקום להחזיר לבעל הממון את הכסף – מעביר אותו לידיים אחרות – בזה הוא מחזק את גזילתו (של עצמו) וגורם לכך שהנגזל יהיה לו קשה יותר להוציא את הכסף, לאחר שינוי רשות... ובהו הוסיף חטא על פשע.

ו. הנחה בקניית נעלים זוג שני חינם

שתי גיסות קנו נעליים בחנות שעשתה מבצע "זוג שני חינם" (במחיר הנמוך מבין השניים). המוכרת הסכימה לתת מבצע זה למרות שמדובר בשתי משפחות ולא בקונה בודד. ואמנם – הן קנו נעליים במחיר 300 שקל ו-200 שקל, ושילמו על הכל רק 300 שקל. ועתה התעוררה השאלה היאך מחלקים ביניהן את ההנחה.

- היה מי שרצה לומר, שישתתפו במחיר הנעליים חצי בחצי, דהיינו שכל אחת תיתן 150 שקל. הסברה בזה הוא שכיוון שקנו בשותפות – מה ששילמו משלמות יחד.
- ולצד שני – אולי לא ייתכן לומר דבר זה, כיוון שהחלוקה אינה במחיר הקניה אלא בשיעור ההנחה.
- ולהדגים נקודה זו: אם מחיר זוג אחד היה 1,000 שקל והשני רק 200, וקיבלו הכל במחיר של "שני חינם" שהכל יחד עולה רק 1,000, האם יחלקו חצי חצי וכל אחת תיתן 500 (ונמצא שזו שמחיר נעליה הוא 200 תשלם 500?...). אלא פשוט שחשבון זה, של חלוקת

ה

ד פ י - ע י ו ן

העלות, אינו נכון (ובעל הסברה דלעיל יענה, שהואיל ולא נהגו בחכמה בקנייתן זוג שני ששווה 200, בעוד שהיו יכולות לקבל נעליים במחיר 1000 – א"כ ההפסד מגולגל על שתיהן, ובא לידי ביטוי אצל בעלת הנעליים הזולות...).

- אלא נראה שההנחה, בסך 200 שקל, תתחלק חצי בחצי, דהיינו כל צד יקבל הנחה של 100 שקל, ויוצא שקנו נעליים במחיר 100 ו-200 שקלים.
- או שההנחה תתחלק יחסית למחיר המקורי של הנעליים, דהיינו ביחס של 200 ל-300, או 3:2 או 60:40 אחוז, כלומר חלוקת ה-200 תהיה ל-120 ול-80, דהיינו ישלמו 180 לנעליים היקרות ו-120 לנעליים הזולות.

ז. החזר ממון על משחק שלא התקיים

משחק כדורגל שלא התקיים, בהחלטת השופט לפסול את המגרש למשחק, מחמת הגשם החזק שירד עליו בלילה. הצופים, קוני הכרטיסים, דורשים את כספם בחזרה. האם חייב מוכר הכרטיסים להחזיר את כספם?

- **בהלכות שכירות פועלים** (סימן של"ג) נלמד הכלל ש"אתא מיטרא – פסידא דפועלים", דהיינו אם האונס היווה הפתעה גם לפועל (השחקנים במקרה שלנו) וגם לבעל הבית (קוני הכרטיסים) – **מזלו של הפועל גרם, ואינו ראוי לשכר**. לפי זה צריך לומר שלא מגיע לשחקנים או לבעל המגרש שכר על משחק זה, ולפי זה, לכאורה, **צריכים להחזיר את הכסף**.
- אלא שהרמ"א לומד שכל זה נכון כאשר **הפועל טרם קיבל את כספו**. אבל כאשר כבר **שולם לו על עבודה זו – אינו צריך להחזיר**, ויש בזה שלושה טעמים, כדלקמן.
- **דעת הרא"ש**, שכשיש הפסד לשני הצדדים, יש לפנינו **ספק מזלו של מי גרם**, ולכן ההכרעה היא שמי שאצלו הכסף – השני ייקרא מוציא מחבירו, ועליו הראיה.
- **דעת המרדכי** (בשם מהר"ם מרוטנבורג), שהתשלום יצר **מציאות של קניין**, ממילא העבודה כבר נקנתה לפועל, וההפסד הוא לבעה"ב מדין "נסתחפה שדהו".
- **דעת התוספות** (במסכת בבא מציעא דף ע"ט), הובאה גם **בש"ך** (בסימן של"ג), שיש יסוד שכשאדם **משלם מראש** – הרי זה **כלוקח את הסיכון עליו**, אפילו אם יהיה אונס. וממילא התשלום נעשה גם על צד זה. ולכן **אין צורך להחזיר את הכסף לבעה"ב**.
- אמנם יש גם **דעות חולקות**, אבל הרמ"א **פסק כהמרדכי** ודעימיה. וממילא אי אפשר להוציא ממון.
- **יש כן חקירה מעניינת**: האם בעל המגרש יכול להרוויח משני הכיוונים: **לא לשלם** לשחקנים, כיוון שלא שיחקו, **ולא להחזיר הכסף לקהל**, כיוון שכבר נתנו...

ח. מחזיר בקבוק קולה למלון

אדם התאכסן במלון, ולקח ממכונת המשקאות שני בקבוקי קולה, ובסוף האירוח הגישו לו חשבון על כל האירוח, והתברר שמשלם על כל בקבוק קולה סכום של 20 שקל. רץ האיש למכולת בחוץ, קנה שני בקבוקים ב-3 שקל כל אחד, והחזיר למקרר המלון, ואמר: מה שלקחתי – החזרתי, נא למחוק את החיוב מהחשבון. האם הוא צודק בטענתו?

- נראה שמה שכבר קנה – קנוי, ואינו יכול לשלם בשווה כסף (לסבר את האוזן: אם יחליט שבמקום לשלם על האירוח סכום של 500 שקל ליום – ישלם תמורתם ב-160 בקבוקי קולה – האם יכול?...).
- ממילא **צריך לשלם בכסף מזומן ולא בבקבוקי קולה**.

ד פ י - ע י ו ן

1

- ואם יטען **מקח טעות**, שלא ידע שזה המחיר – **אין טענתו מתקבלת**, שהרי כל אחד יודע שמחירי המלון יקרים יותר משמעותית יחסית למחיר בחוץ.
- ואם יאמר **שהתכוון לגזול את השתיה**, וכשהתברר לו שהכניסו זאת לחשבון – קנה בקבוקים **והשיב את הגזילה** אשר גזל, והכלל בתשלומי גזל הוא, שאם החפץ הנגזל קיים – צריך להשיב אותו בעצמו, ואם החפץ כבר אינו קיים (כמו במקרה שלנו, שכבר שנה את הקולה) – צריך לשלם תמורתו, אפילו בשווה כסף, וממילא יכול, לכאורה, להחזיר בקבוק תמורת בקבוק.
- אמנם נראה שאינו מחזיר את אותו דבר שקיבל, שהרי מחיר בקבוק הקולה במלון הוא 20 שקל בגלל שהוא כולל בתוכו מוצרים נוספים (כגון השירות, הנוף, הווילונות, השטיחים והאווירה ועוד). ואילו כשמשיב בקבוק בלבד – אינו מחזיר את כל ההטבות הללו, ולכן מחירו זול (יחסית), ולכן אין זו השבה על כל הסכום, ולא שמיה השבה...
- ולכן – מכל התבוננות שהיא – נראה שצריך לשלם מחיר מלא.

ט. מחיר בדיקת מבחנים

שלוש מורות נתנו לבודקת את המבחנים שעשו בכיתתם. הבודקת בדקה את מבחני הכיתה הראשונה בארבע שעות, את מבחני הכיתה השניה בשלוש שעות, ואת מבחני הכיתה השלישית בשעתיים. ולמרות שהכיתות שוות, והמבחנים זהים – התוצאה יצאה שונה בגלל שהמורה במשך העבודה התמקצעה, והיתה צריכה פחות לחפש במקורות וכו'. המורה הבודקת מקבלת 50 שקל לשעת עבודה, ולכן דרשה מהמורה הראשונה 200 שקל, מהשניה 150 ומהשלישית רק 100. המורות טוענות שהמחיר אינו צודק, וצריך לעשות מחיר שווה לכולן. מה הדין?

- פשוט שהמחיר שדורשת הבודקת הוא הנכון.
- הטעם העיקרי הוא שיש הרבה גורמים שמשפיעים על מהירות העבודה, והלכך מה שאינו פשיעה – נחשב כחלק מהעבודה.
- ופשוט שאם היה ההפך, שלפי העייפות של המורה היה מתארך זמן הבדיקה (שוב – ללא צד של פשיעה) – גם אי אפשר היה לתבוע ההפך. וכן אם היה המחשב איטי, הראש קצת כואב, הרצפה חלקה וכו' – כל מיני סיבות לשינוי הזמנים – נראה שאין מה לדון, ופשוט צריך לשלם מה שנקבע.

י. "מסר" רכב של חברו לצורך ה'איתוראן'

ראובן ושמעון שכנים בוילה משותפת באשקלון, ויש להם חניון רכב מקורה ונעול. לילה אחד ארבו שודדים לראובן וכשנכנס לחניון – התנפלו עליו ושדדו את מכוניתו. בצר לו – אמר להם: עד שאתם לוקחים את מכוניתי, ששווה רק 50 אלף שקל – יש כאן גם את מכוניתו של שמעון, שהיא שווה 150 אלף – תקחו אותה במקום את שלי. לבסוף לקחו השודדים את שתי המכוניות. התברר שלמכוניתו של שמעון מחובר איתוראן, ובגלל זה עלתה המשטרה על השודדים ותפסה אותם ואת שתי המכוניות, עוד לפני שהגיעו לפירוק בשטחים. הכל שמחו על תושייתו של ראובן, ורק הוא – בא לשאול אם שפיר עשה, או שאסור היה לו לעשות כן, מדין מוסר.

- בוודאי שראובן עבר איסור מוסר.

ד פ י - ע י ו ן

- וכל ההיתר להציל את עצמו בממוון חברו (כבמסכת בבא קמא דף ט: במקרה של דוד המלך ושדות הפלישתים) הוא רק **בפיקוח נפש**, ולא בהפסד ממוון בלבד.
- ונראה שאין להגדיר את הנדויד כ"מוסר לצורך" ולפוטרו, שכן שם מדובר במקרה שעושה בשל עצמו, ורק בעקיפין נמסר של חבירו, כגון: אדם בונה בחצר או אופן חוקי, ובגלל זה באו פקחים וגילו את בנייתו הבלתי חוקית של חבירו (במקום שאין דינא דמלכותא) – אין זו מסירה, אלא עיסוק בשלו.

יא. נמצא דם בביצים שלוה

ראובן לווה משמעון 5 ביצים, ונמצא דם באחת מהן – כמה ביצים חייב ראובן להחזיר, והאם רשאי להחזיר חמש ביצים?

- השאלה היא בשני מישורים, כדלקמן:
- **שאלה ראשונה היא בחושן משפט**, מי אחראי על הביצה שיש בה דם, והשאלה היא מדיני גזל, שאם לא ישלם לו על הביצה – אולי הוא נקרא **גוזל**.
- **שאלה שניה היא בגדרי ריבית**, שכן אם לווה 5 ביצים ומתוכם 4 תקינות ומחזיר 5 תקינות – אולי יש בזה ריבית.
- ונפתח בשאלה הראשונה – **דיני הממונות** שיש כאן: הסברה אומרת שאם מה שלוה היה תבנית של ביצים (ולא ביצים בודדות לפי מספר), חייב מדיני ממונות **להחזיר תבנית של ביצים**, כיוון שמחיר התבנית אינו משתנה גם אם נמצא שאחת הביצים היא עם דם (וכן כתב גם בספר "ברית יהודה – עיקרי דינים" (פרק י"ב הערה ג)).
- ואמנם – אם המציאות אינה כפי שאמרנו (שיש מחיר קבוע לתבנית, גם אם יש חשש באחת מהם) – הדין ישתנה ויהיה כמו בביצים בודדות, כדלקמן.
- **מובא בשולחן ערוך** (סימן רל"ב-ט) שהמוכר לחברו ביצים ונמצאו מוזרות (דהיינו: שהתחיל להתהוות בהן צורת אפרוח) ואינן ראויות לאכילה – הרי זה **מקח טעות ומחזיר הדמים**. ועכשיו **לא נהגו כן** ומנהג מבטל הלכה. ע"כ.
- **והלימוד מכאן** הוא בשני אופנים: **א. בדיני מכירה** – ללמוד את משמעות הדין, ולראות אם הוא מתאים לענייננו. **ב.** אפילו שבדיני מכירה – מחזיר דמים, עדיין יש לדון אם אפשר ללמוד ממכירה למילוה.
- ותחילה לענייני **מכירה**: כתב **ערוך השולחן** (חושן משפט סימן רל"ב-ל) שבימינו לא שמענו מנהג זה. ע"כ. לפי דברי ערוך השולחן **במכירה ניתן להחזיר את המקח**.
- וא"כ בענייננו – ניתן ללמוד מכאן שהביצה המוזרה אינה בכלל ההלוואה, ולכאורה **פשוט שאין צריך להחזיר תמורתה**.
- ואם נלך אחר המנהג, יוצא שלפי המנהג – **אין כאן מקח טעות**, והקניה חלה, וא"כ הוא הדין בהלוואה, שההלוואה חלה ומחזיר ביצים גמורות (ועדיין צריך להבין מדוע אין זה ריבית).
- אמנם מקובל בשם מרן הגר"ש **אלישיב** זצ"ל שמנהג נוהג רק אצל סוחרים, ולא בהלוואות פרטיות, ולפי דבריו כן יהיה כאן **מקח טעות**.
- **ובענייני ריבית** – נראה שבוודאי יש לחלק בין אם לווה **ביצה אחת** או **כמה ביצים**, שאם לווה רק ביצה אחת ונמצא בה דם – א"כ יוצא בחשבון **שלא לווה כלום**, ומה שייתן **אין בזה ריבית** (שריבית באה רק כאשר יש ריבוי של דבר קיים, ולא כאשר לא היה כלום ונהיה משהו).

ד פ י - ע י ו ן

ח

- ואנו נדון במקרה שבענייניו שראובן לווה כמה ביצים, ואם נמצא דם באחת מהן, ורוצה להחזיר את כולן – לכאורה הרי הוא **כמוסיף בשעת פירעון** (כבשולחן ערוך יורה דעה סימן ק-ט) **שאסור**.
- אמנם יעויין **בב"ח ובט"ז** (שם) שהתירו **בהבלעה בסתם** (ועדין יש לעיין לפי הגר"ז, הלומד שבשעת פירעון חמור יותר).
- ואם לווה **כמות גדולה** – נראה לומר כסברה שהובאה לעיל, שבתבנית גדולה **שכח כמה ביצים עם דם**, וממילא מה שמחזיר הרי הוא (באותה דרגה, פחות או יותר) **כמו מה שלקח**, ואין בזה ריבית.
- יוצא דין מעניין, שבהלוואת **ביצה אחת** – **בוודאי שאין דין ריבית**, וכך גם בתבנית גדולה – ג"כ אין דין ריבית, ורק **בכמות בינונית יש מחלוקת הפוסקים** אם יש או אין חשש ריבית.
- ויש עוד להעיר, שבימינו, **שרוב הביצים הם ספנא מארעא** (כלומר: ביצים שלא היה תרגול זכר בסביבתן, ואין בהם את האיסור מחשש לאפרוח) – א"כ אין כאן דם אמיתי שאוסר את כל הביצה (אלא זורק את הדם ואוכל הנותר). א"כ החלטתו לזרוק את הביצה הרי זו **חומרא בעלמא**, ולכן נחשב שקיבל ביצים טובות, ויכול להחזיר ביצים טובות תמורתן.
- ויעויין עוד **בשבט הלוי** (חלק ז-קעב-ב וחלק י-קלג) וב**שבט הקהתי** (חלק ו-תמט).

יב. שוכר שאיבד מפתח הדואר

ראובן שכר דירה משמעון, וכשרוצה להחזיר – מתברר שאיבד את מפתח תיבת הדואר. ומכיוון שלמשכיר לא נשאר עותק של המפתח – צריך לשלם 100 שקל על פריצה והתקנת מנעול חדש. מי משלם סכום זה?

- לכאורה **השוכר משלם**, שכן הוא איבד דבר שערכו היום בשוק הוא 100 שקל, ומוטל עליו לשלמו.
- מאידך – אפשר לומר **שהמשכיר ישלם**, שכן בדרך כלל משכיר מחזיק **עותק נוסף** של המפתח, א"כ הצורך לשלם מחיר גבוה נגרם בגלל המשכיר ולא בגלל השוכר. ולכן על המשכיר לשאת בהוצאה זו.
- והדרך היותר נראית היא לומר שערך המפתח תמיד הוא 4 שקל, וזה **מוטל על השוכר**, שכן הוא איבד מפתח בשווי זה. שאר ההוצאה אינה שייכת לערך המפתח אלא **לבעיות שנגרמו מסביב**, שאין לשוכר שום קשר אליהם, כגון צורך בפריצה (מחמת אי שמירת מפתח הרכב) וכו'. כל זה לא שייך לשוכר, ולכן הוא **ישלם רק מה שאיבד** – דהיינו ערך מפתח רגיל, שמחירו כאמור הוא 4 שקל.
- ויעויין עוד **בקובץ הישר והטוב** (חלק ט, עמ' מ"ט ואילך) שדן אם אפשר לחייבו מכוח **דינא דגרמי**, אלא ששם מדובר **במפתח יחיד** לכספת, שלקחו ללא היתר, אבל בעניינינו שהמפתח ניתן בהיתר, **ותפקידו של המשכיר היה לשמור עותק נוסף** – נראה שאין לאובדן זה כל קשר לנוק הגבוה שנוצר מכך.

יג. שילם למונית עשר אגורות פחות מהמחיר

ראובן נסע במונית, ובסוף הנסיעה – עמד המונה על סכום של 38.10 שקל. ראובן הוציא 38 שקל, הנהג הסתכל על הכסף שקיבל, לא אמר כלום, ונסע לדרכו. האם צריך ראובן לחפש את הנהג בגלל 10 האגורות?

ד פ י - ע י ו ן

- אין ספק שעשר אגורות הוא **סכום חשוב** מאחר **שיש בו פרוטה** (בימים אלו, של שלהי שנת תשע"ו, שווי הפרוטה הוא 8-9 אגורות), וכידוע "דין פרוטה כדין מאה", וא"כ בדיני ממונות – יש לסכום זה חשיבות ממונית לכל עניין.
- וביותר – **דרך נהגים להקפיד** גם על סכומים קטנים, כיוון שהמונה אצלם נע ביחידות של עשרות אגורות (50-30 אגורות בכל קפיצת מונה). א"כ בלי נתונים נוספים – היינו אומרים שהנהג מקפיד גם על 10 אגורות.
- אמנם אפשר לומר שבמקרה הפרטי שבענייננו **אולי יש כאן מחילה**, שכן הנהג ראה מה שקיבל, ולא אמר מילה.
- מאידך – **אולי אין כאן דין של "שתיקה כהודאה"**, שאולי אי התגובה מצד הנהג היה **סתם בגלל שלא היה נעים לו להיראות קטנוני**, שעושה עניין מסכום קטן.
- ובפרט – שבמקרה הפרטי שבענייננו היה **אירוע מיוחד**, שבתחילת הנסיעה קיבל הנהג נזיפה מראובן על שאחר להגיע, ובגללו ראובן מאחר למסור את שיעורו. א"כ יש במה לתלות מדוע הנהג לא הגיב (רק זה חסר לו, שיתחיל להתווכח על 10 אגורות לאחר שנזף על איחור...).
- ואולי אירוע מיוחד זה יכול להיות **סיבה לניכוי 10 האגורות ללא חשש גזל**, בגלל השירות הלקוי. ולכל הפחות זו סיבה שבגללה ימחל הנהג מדעתו.

יד. מבצע שני קוטג'ים במחיר מוזל

ראובן שלח את בנו לצרכניה לקנות 2 קוטג'ים במבצע (המחיר הרגיל הוא 5.90 שקל, ובמבצע מוכרים עתה 2 ב-9 שקל). **במקרה היה רק קוטג' אחד אחרון, ובקופה גבו ממנו את המחיר המלא. למחרת – הלך האב בעצמו, והתלונן על קיפוח במחיר, שכן לא הוא היה אשם בזה שחסרים קוטג'ים במקרה. מנהל השירות בצרכניה קיבל את טענתו, ומכר לו קוטג' אחד נוסף במחיר של 3.10 שקל, כך שבסה"כ שילם על שני הקוטג'ים את מחיר המבצע. האם הכל תקין מבחינה הלכתית?**

- ואמר אחד הרבנים, שהמהלך שהיה כאן נראה ללא דופי, אבל באופן מעשי יש כאן **בעיה של גזל מתנובה!**
- וכדי לבאר דבריו – יש להקדים את **מהלך הקניה והמכירה** של הצרכניה מהספקים. עד לפני כמה שנים היתה הצרכניה מתנהגת כמו מכולת, **שקונה מהספקים ומוכרת ללקוחות**. בתקופה האחרונה הולכת ומשתלטת מגמה של **העמדת מרכז קניות** (כגון מדפים, מקררים וכו') לרשות הספק, הוא מניח את מוצריו, מעצב אותם, מוסיף שילוט, תאורה ושאר אביזרי פירסום, ותפקיד הצרכניה הוא **לרכז דרך הקופות את קניית המוצרים** הללו. זיכוי הספק הוא לפי מה שנרשם בקופות. בקופה קוראים את ה"ברקוד" של המוצר, והמחיר כבר נרשם מעצמו, וכן שם המוצר ושם הספק. עד כאן הכל טוב ויפה.
- אבל במקרה שלנו – נדרש הקונה לשלם 3.10, וסכום זה **צריך להגיע לחברת תנובה** כסעיף תשלום על קוטג'. אלא שמאחר ואין מחיר כזה בטבלת התשלומים שבקופה – כאשר יגיעו לקופה לשלם 3.10 שקל על קוטג', הקופאית תתקתק שם מוצר "כללי" שעלותו 3.10 שקלים. **כסף זה לעולם לא יגיע לתנובה** (שכן איננו מסומן כמוצר שנקנה תחת הקוד של תנובה), אלא יישאר אצל הצרכניה, ויש בזה **גזל מתנובה**...
- עוד יש לדון אם **מותר למנהל השירות לתת הנחה על הקוטג' הבודד**, שכן אפילו אם הכל יירשם כראוי – ההנחה שנתן היא על חשבון חברת תנובה, ואם אין לו סמכות ליתן הנחה כזאת – הרי זה **גזל מתנובה**...

ד פ י - ע י ו ן

טו. תיווך דירות לקייט – ללא חתימה על תנאים

ראובן מתווך דירות לקייט, במחיר 60 שקל לכל תיווך מוצלח. והנה – שמעון קיבל ממנו כתובות, ולא יצא לו מזה נופש, אבל כשהעביר את הרשימה לאחותו – היא הצליחה להפיק מזה תועלת ולצאת לנופש. האחות אינה מסכימה לשלם תיווך, בטענה שאיננה מכירה את המתווך. שמעון אינו מסכים לשלם תיווך בטענה שלא נהנה מתיווך זה. ראובן המתווך דורש את שלו. מי צודק?

- בכל תיווך רגיל במשרד מסודר – מחתימים את הלקוח, שכל שימוש שיהיה במידע זה, אפילו העברתו לאחרים – מחייב בתשלום דמי התיווך.
- כאן לא היתה החתמה כזאת. אי"כ אולי נאמר שאין התחייבות מסוג זה?
- עוד נראה שיותר נכון לומר שבזדאי יש בזה התחייבות, מאחר שכך המנהג, שכל שימוש שיעשה במידע זה יחוייב בתשלום – הרי זה כמו שחותמים על זה. ולכן נראה ששמעון חייב לשלם על מידע זה את הסכום המקובל לשלם במקרים אלו.

טז. מכונה שהוציאה שתי פחיות קולה

ראובן היה בנופש בצפון, וקנה פחית משקה ממכונת משקאות. והנה המכונה הוציאה שתי פחיות במקום אחת. לקח האיש את מספר הטלפון שהיה רשום על המכונה, התקשר ולא היתה תשובה. עתה – לאחר שחזר לביתו במרכז הארץ – התקשר שוב, והנה המספר אינו של בעל המכונה. מה מוטל עליו לעשות?

- מכונה שהוציאה יותר ממה שהיתה צריכה – הרי יש בזה השבת אבידה.
- בדיני השבת אבידה אין מחוייב להביא את החפץ לבית המאבד, אלא דיו שיודיענו היכן נמצאת האבידה, ועל המאבד מוטל לבוא לקבל את אבידתו.
- ניתן להניח שאפילו אם היה ראובן מאתר את בעל המכונה – מסתמא לא היה רוצה בעל המכונה לבוא למרכז בשביל פחית אחת, שכן יש בזה יותר מערך החפץ האבוד.
- אלא שאי אפשר להניח דבר זה ללא ברור (אולי יש לבעל המכונה מי שיקח עבורו).
- וגם הרי בתחילה, כשבאה הפחית ליד הקונה, המאבד עדיין לא יודע שאבדה לו פחית, אי"כ יש בזה יאוש שלא מדעת (ונפסק כאבי"ע"ל קג"ם, שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש), ולכן אינו יכול לזכות בזה לעצמו.
- להשאיר את הפחית עד שיבוא המאבד – לא שייך, כיוון שהמשקה עלול להתקלקל.
- העיצה היא שאם אינו מצליח לאתר את בעל המכונה – ירשום בפנקס, שאם יבוא המאבד – יתן לו את ערך הפחית, ויוכל לקחת את הפחית לעצמו.

יז. מזגן שהרטיב מזוזות

ראובן הוא סופר סת"ם, שיש לו חדר עבודה במרפסת, והחדר סגור הרמטית בתריסי אלומיניום ומוגן מפני גשמים. וקיבל מזוזות להגיה, ויצא לנופש, בהשאירו הכל על השולחן. כשחזר מהנופש – חשכו עיניו, שנמצא שכל המזוזות רטובות לגמרי, והנזק הוא עצום. התברר ששכן מלמעלה התקין מזגן, והצינור נוטף בדיוק לנקודת החיבור של האלומיניום, במקום שאפילו הגשם לא מגיע. ונשאלה השאלה אם השכן העליון חייב כלפי הסופר, ואם הסופר חייב כלפי בעלי המזוזות.

יא

ד פ י - ע י ו ן

- האם אפשר לחייב את השכן העליון מדין מזיק? יש להעלות בדעתנו את האפשרויות הבאות:
- אין כאן דין של "אדם המזיק" אלא של "ממונו המזיק". ואין זה "שור המזיק" שכן אין בו רוח חיים.
- לחייבו מדין מזיק "אש" – אי אפשר לחייב, כיוון שאין זו רוח מצויה, שכן מי היה צריך להעלות בדעתו לשמור שהצינור לא יזיק באופן נדיר זה?...
- לחייבו מדין מזיק "מים" (בידקא דמיא, החייב ככוח ראשון, כתוספות בבא קמא דף ד: ד"ה ואימא) – הרי זה לא יותר מכוח שני, שהוא גרמא ופטור.
- לחייבו מדין מזיק "בור" (כדין הכותל והאילן, כתוספות בבא קמא דף ו: ד"ה הכותל והאילן) – אפילו אם נדמה נכון (יש מה לפרוך את הדימוי) – עדיין הדין הוא שפטור על כלים.
- יוצא שבכל דרך שנבחר – השכן העליון פטור.
- האם אפשר לחייב את הסופר כלפי הלקוחות? יש להעלות בדעתנו את האפשרויות הבאות:
- לחייב את הסופר מדין מזיק – לא שייך, שכן הוא בוודאי לא עשה כלום בידים.
- לחייבו מדין שומר, שכן "כל האומנין שומרי שכר הן" – לא שייך, כיוון שהשמירה נחשבת שמירה מעולה לפי כל בחינה שנבדוק. אי"כ הרי זה אונס, ושומר שכר פטור באונסין.
- ואם נאמר שכבר התחיל לעבוד על תיקוני המזוזות, ולכן קונה אותם מדין "אומן קונה בשבח כלי", ונחשב שהמזוזות שלו התקלקלו – כל זה אינו. מהטעמים הבאים:
- א. במקרה הפרטי שבענייננו מדובר שטרם התחיל לעבוד על המזוזות.

יח. הכניס דג טורף לאקווריום

- ראובן קיבל מקרובו דירה לשבת. לפני כניסת השבת ראה שבאקווריום יש עשרה דגים ומתוכם דג אחד מת, והוציא. לקראת יציאתו מהדירה – חשב ראובן היאך להיטיב עם מארחו, והחליט לקנות לו דג במקום זה שמת. וכך עשה, קנה דג הנראה דומה לכל להקת הדגים והכניסו לאקווריום, ולא אמר למארחו דבר. כעבור יום – מתקשר המארח ושואל מה קרה לכל הדגים שהיו באקווריום, שכן במקום 10 דגים יש עתה רק אחד. התברר שראובן קנה דג טורף במקום דג רגיל, והלה אכל את כל שאר הדגים. האם ראובן צריך לשלם את נזקי הדגים?
- אם נאמר שבעה"ב זכה בדג שקנה ראובן עבורו – אי"כ אין בזה ממונו המזיק לחייבו מדין שור (ובהמשך נדון בנקודה זו של זכייית בעה"ב בדג זה).
 - אלא שאפשר לחייבו מדין אש, לפי התוספות, שאין צריך שהאש תהיה דווקא ממונו.
 - ואי"כ צריך לברר אם פטורים על הדגים שניזוקו מדין טמון שתחת המים.
 - ובשולחן ערוך (סימן ת"ח-ג): טמון באש פטור. שאם הדליק גדיש חברו והיו טמונים בו אפילו מוריגים (פי' קרשים מקובים ובהם יתדות של עץ או של ברזל שדשין בהם התבואה) וכלי בקר שדרך להטמינם בגדיש פטור... במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בשל חברו, וכלו חצוי, כגון שנפל הגדר שביניהם שלא מחמת הדליקה והיה אפשר לו לגדר ולא גדר. אבל אם הדליק בתוך של חברו או אפילו בתוך שלו ולא כלו חצוי כגון שנפל הגדר מחמת הדליקה חייב בדבר שדרכו להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר, ובבית חייב על כל דבר, שדרך בני אדם להניח בבית כל כליהם וכל חפציהם, וכל מה

ד פ י - ע י ו ן

יב

- שיטעוין בעל הבית שהיה בבית הרי זה נשבע בנקיטת חפץ ונוטל, ובלבד שיטעוין דברים שהוא אמוד בהם שהם שלו או שרגילים להפקיד בידו.
- ואולי זה תלוי בחקירתו של החזון איש זצ"ל אם יש דין "טמון" בזכוכית ובניילון, כיוון שהוא נראה מבחוץ, או שלא אכפת לנו, העיקר שהטמון מכוסה, גם אם הוא נראה לעין. ויעייין בחזון איש (בבא קמא ב-ה) שבית וודאי אינו עושה טמון על מה שבתוכו, כיוון שיש בו חלונות.
- וייתכן לומר שאין כאן כלל דין טמון, שכן הדג דרכו להימצא באקווריום, ואין פטור של טמון על מציאות שכיחה.
- ועוד אפשר לומר שהדלקה במקום מסויים ושם היתה גם השריפה – אין בזה טמון. ולדוגמה: אם אדם הכניס נר דולק מתחת לשמיכה, ובאופן זה הדליק את הגדיש – האם יש פטור "טמון"? נראה שלא, שכן מקום ההדלקה אינו טמון (ומה אכפת לנו אם יש מעל מקום הדלקה עוד כיוס?...?) – א"כ גם בהכנסת הדג הטורף לתוך האקווריום – לכאורה אין כאן "טמון" אלא זהו מקומו.
- ולגבי זכיית בעה"ב בדג זה – אפשר לומר שבעה"ב לא זכה בדג, שכן אין רצונו לזכות בדג כזה, שמקלקל את רכושו, וא"כ אולי יש לדון בדעת הריב"ש (בהלכות פסח, לגבי שליחות לגוי) שאם הגוי לא קנה – הישראל קנה, וכן גם כאן אולי נאמר שהדג הוא של ראובן, ולפי"ז הדג הוא שורו המזיק, ויתחייב הן מצד שן ברשות היחיד או מצד קרן מועדת מתחילתה (והעירו שאולי כאן לא שייכים דברי הריב"ש, העוסקים בשליח, הזוכה כאשר בעה"ב לא זכה. אבל בענייננו אין כאן שליחות, כיוון שהאורח קנה מעצמו, ולא בכספו של בעה"ב, ולא סיפר לאיש שקונה עבור אחר).
- ועל הכל – נראה לחייבו מדין מעמיד בהמת חבירו מעל קמת חבירו (בבא קמא דף נ"ו:), שנדון אם נחשב אדם המזיק או שן דבהמתו, ולענייננו אין נפק"מ, כיוון שהנזק הוא בחצר הניזק (שהרי האקווריום הוא של המשאיל).

יט. צימרים במירון ללא ארוחות חינם

- משפחת כהן הזמינה חדרים באחד ה"צימרים" בכפר מירון על מנת להיות שם בראש השנה. לגבי מזון – הם סמכו על הודעת "הכנסת אורחים" של מירון, שיספקו במשך כל ראש השנה ארוחות מלאות בחינם. אלא שבשבוע האחרון הודיע הבד"ץ, הנותן הכשר למקום, שאוסר לספק ארוחות בחינם, אלא רק בתשלום מלא. עתה רוצים בני המשפחה לבטל את שכירותם בטענת "מקח טעות". האם הם רשאים?
- לכאורה אין קשר בין שכירות הצימרים למקור האוכל של המשפחות (וכי אילו ירדו המניות של המשפחות, ועתה אין להם מספיק כסף – גם היינו אומרים שיש בזה מקח טעות? הרי בוודאי שאין שום קשר בין הנושאים, ולכן גם כאן נאמר כן).
 - אמנם אם דנים בעניין נופש, יש לדון שאם הגיעו למקום הנופש, והתברר שהמקום רועש מחמת טרקטורים של העירייה, הבונים מסביב ברעש גדול – ידוע ומקובל שאפשר לטעון מקח טעות, כי לא לנופש כזה התכוונו, למרות שאין קשר בין הטרקטורים לבין המשכיר. א"כ מדוע שגם בענייננו לא נאמר כך, שהכל קשור לאירוח זה...
 - וכבר נשאלנו בעבר על מקרה דומה לגבי ראובן ששכר דירה משמעון, ומיד לאחר הכניסה הוא טוען מקח טעות, מאחר שהתברר לו שאין קליטה למכשיר הסלולארי שלו. האם טענתו טענה? וכתבנו לדחות את התביעה, כיוון ש"יכולת קליטה" אינה

ד פ י - ע י ו ן

מהתכונות של הבית שלגביהם היה מקח. וכמו שלא יוכל השוכר לבטל את המקח בטענה שאין מכולת בסביבה או שהמקום לא קרוב לים כמו שחשב בתחילה – כך גם יכולת להשתמש במכשיר כזה או אחר אינו חלק מהשכירות, ואי אפשר לבטל את המקח (ואם אמנם אין קליטה לכל המכשירים הסלולאריים – יש לדון בדורנו, שהדירה תיקרא "דירה מנותקת מהעולם" וייתכן שזה כבר פסול בדירה עצמה...).

- אלא אולי יש לחלק ש"נופש" **זו הגדרה אחרת**, שחלק ממשמעות הנופש הוא השקט, ומשארין שקט – אין נופש. אבל אוכל – יש הרבה דרכים להכין אוכל במקום האירוח, וא"כ אין סיבה שמחירו של האוכל צריך להיות גורם למקח טעות.
- ואמנם ייתכן שמחיר הצימר תלוי בעובדה שיש ארוחות חינם (כגון: מחיר חדר תמיד הוא 1,000 שקל, אבל מאחר שיש כאן ארוחות חינם – עולה מחיר החדר ל-1,200 שקל), וכאשר מתברר שחלק זה של מרכיב האוכל לא קיים – ממילא **אין הצדקה למחיר**, וייתכן שיש בזה אונאה (ויש להרחיב בזה, שכן אין אונאה לקרקעות, א"כ מדוע שיחזיר? או שנאמר שהאונאה היא רק על מחיר האוכל, אבל אם כן – יש לשלם את התוספת ל"הכנסת האורחים" של מירון ולא לבעל הצימר...).
- אם עדיין לא שילמו – א"כ כל הנושא שייך לדין **"מחוסר אמנה"**, ובזה יש בוודאי את הפטור של **"תרי תרעי"**, המתיר לבטל את ההתקשרות.
- אם כבר שילמו – הנדון הוא **מקח טעות**, וכיוון שיש בזה ספק – המשכיר (אם לא ימצא שוכרים אחרים) **אינו חייב להחזיר** להם את כספם.

כ. השתמש בבית הכיסא של קופ"ח

ראובן טייל ברחובות ירושלים, ולפתע נצרך לנקביו. ויפן כה וכה והנה סניף של קופ"ח מולו. נכנס ראובן לסניף, והלך לשירותים. ועתה הוא חושש שמא בשימוש זה עבר על גזל. האם זה נכון ומה תקנתו?

- לכאורה נראה שיש בזה **גזל**, שהרי השתמש בממון פרטי ללא רשות.
- ואין סיבה להניח שהיו **מרשים לו גם כך להשתמש**, שכן השירות מיועד לחברי אותה קופה בזמן ביקורם ושימושם במקום זה.
- וגם אם הוא **מוני לאותה קופה**, אבל לא נצרך עתה להיכנס לצורך סיבה רפואית כלשהי – אין זה מתיר לו להיכנס לצורך שימוש בשירותים, שכן השירות ניתן למי שנמצא בלאו הכי בסניף מסיבות אחרות.
- וגם אין בזה **"מיגו" שהיה יכול להיכנס ולקנות תרופה** – א"כ יכול גם ללא קניית התרופה, כיוון שאין מחדשים דברים כאלו ללא לימוד מפורש (ואין ללמוד מדין מיגו "דאי בעי מפיקר נכסי והוי עני, יכול לזכות בפאה", שכן שם הוא חידוש, ואין לך בו אלא חידוש. ועיין בתורת זרעים (פאה ד-ט) שהאר"ך בעניין מיגו זה).
- **וכיצד יחזיר** – אם יכול **לאתר** את הקופה שממנה גזל – ינסה לדבר עם מנהל הסניף, ולקבוע איתו להיכן לשלוח את הפיצוי, הגם שמדובר בשקלים ספורים. ואם **אינו זוכר** מהו והיכן הוא המקום – יעשה במעות אלו **צורכי רבים**.
- ואם זוכר את המקום, אלא שהוא חושש ש"אין עם מי לדבר", וכל מי שיגיע אליו הכסף – ייקחנו לעצמו, יש עיצה **שיקנה חפץ שימושי במחיר הגזילה**, וישמו במקום ההוא.
- ובמקרה האמיתי שהיה בענייננו התקבלה העיצה לקנות גליל נייר טואלט, ולהניחו שם בשירותים. הדבר יועיל מדין **"שווה כסף ככסף"** (שהרי גזל הוא אחד מ-24 אבות זיקין לפי רבי הושעיא בריש בבא קמא, ושם נאמר שהמכנה המשותף לכולם הוא ש"כולם ממיטב", דהיינו חיוב עידית אם

ד פ י - ע י ו ן

י"ד

משלם קרקע ואפשרות לשלם אפילו בסובין, אם משלם במטליון). אמנם יש לעיין מצד ההלכה שהשבת גזילה צריכה דעת בעלים, וכאן אינו מודיעם כלל.

כא. לפרוע חוב "אחרי החגים"

ראובן קבע עם שמעון בשטר שיפרע את חובו אחרי החגים. האם כשטען שכבר פרע באמצע חודש חשוון – זה נקרא "לפני זמנו" ואינו נאמן, שכן חזקה "אין אדם פורע תוך זמנו", או שנקרא "אחרי זמנו" ונאמן?

- לכאורה השאלה לא מובנת, כי אחרי החגים משמע, לכאורה, אחרי כ"ג תשרי. ואם מדובר על אמצע חשוון – מה יש לדבר שהוא "אחרי זמנו".
- אלא שבשולחן ערוך (סימן מ"ג-גט) כתוב: אם כתוב בשטר: "עד אחר הפסח", היינו עד שיעברו רוב הימים שבין פסח לעצרת (עד כאן יום כ"ג).
- והוסיף הרמ"א: וכן אם כתוב בשטר עד אחר סוכות – יש לו ג' חדשים.
- ובסמ"ע (סימן מ"ג-גב): עד שיעברו כו'. דהוה ליה כאילו אמר "אחר השבת", דקיי"ל דעד יום ג' מקרי "אחר שבת", ומיום ד' ואילך מקרי "קמי שבת" (כלומר: לפני שבת), וכך גם לעניין אם אמר "עד אחר פסח". ובין סוף פסח לתחילת עצרת הוא לבני אי"י מ"ב יום, ולדידך – שעושים כל יום טוב שני ימים מספק – נשאר מ"א יום. ומ"ש "עד שיעברו רוב הימים" – נראה דלאו דווקא "עד שיעברו" קאמר, אלא מיד שעובר המחצה – חל עליו החיוב, כמו שאמרו ב"קמי שבת" ו"לאחר שבת" הנ"ל. וכן כתב שם בר"ן בהדיא מחציה, וכן כתבתי בהגד"מ בסי' מ"ב סעיף ט"ו ע"ש. נמצא דלבני ארץ ישראל החיוב עליו מיד אחר כ"א יום, ולבני חו"ל מיד אחר כ' יום ומחצה. וק"ל וע"ש עוד אחר זה.
- ובש"ך (סימן מ"ח-ח) כתב: כתב בסמ"ע דרוב לאו דווקא, וכן כתב בר"ן מחצית, נמצא דלבני ארץ ישראל החיוב עליו מיד אחר כ"א יום ולבני חו"ל אחר ד' יום ומחצה עכ"ל. ולפעד"נ ד"רוב" דווקא...
- ובדרישה (חלק אבן העזר סימן קמ"ב-ב ד"ה עד שיעבור חמשה עשר יום): כן כתבו הרא"ש והר"ן בשם רבינו חננאל וכתבו דלא ידעו מנין לו. אבל הרמ"ה פליג וכתב דכי היכי דלאחר שבת הוי מחצית הזמן שבין שבת לשבת – הכי נמי לאחר הרגל הוי מחצית הזמן שבין רגל לרגל.
- ובהמשך הדרישה כתב (שם): ...וכן כתב הר"ף בתשובה וזה לשונו: ראובן נשבע לשלם לשמעון "אחר הפסח" – רואין כמה יש בין פסח לעצרת ויש לו מחצית ימים שבנתיים, כמו בשבוע שמחלקין מקצתו לפניו ומקצתו לאחריו. ולפי זה אם ישבע לפרוע "לאחר הסוכות" יש לו זמן שלשה חדשים. ולפני "שנה" ולפני "חודש" ו"שבוע" לא אתפרש...
- וכסיוכום ביניים – למדנו שהלשון "אחרי החגים" משמעותו בהלכה אחרת מלשון בני אדם (ואמנם ייתכן לומר שהולכים בשטר אחר לשון בני אדם, והמשמעות תהיה כמו שמבינים).
- אלא שלאחר כל זאת – ייתכן שבענייננו כל הדיון הזה לא שייך, שכן אמנם עד שלושה חודשים נחשב "אחרי החגים", אלא שזמן זה הוא הזמן המקסימלי להיקרא "אחרי החגים", ואין זה גורע מכך שגם בתוך זמן זה (כגון מיד לאחר החג) גם נחשב "אחרי החגים" ואין זה "לפני זמנו", ולכן בוודאי שהוא נאמן.

ד פ י - ע י ו ן

כב. קלקול תוכנה משלם מחיר מלא

ראובן נכנס לבית התוכנה של שמעון, ועשה שריטה בדיסק של תוכנה המיועדת למכירה ללקוחות, וע"י שריטה זו הפך הדיסק לבלתי קריא. מחיר התוכנה הצרובה בדיסק זה הוא 3,000 שקל. כמה ישלם ראובן?

- לכאורה מחיר הדיסק הוא שקל אחד, ולתוכו צורבים את התוכנה. וזה מה שראובן חיסר לשמעון, ולפיכך זה מה שישלם.
- אלא שיש כאן **צד שני**: אדם שהזיק **מוצר העומד למכירה** אצל חנווני – משלם את **מחיר המכירה**, וראיה מהגמרא (במסכת בבא מציעא דף צ"ט): לגבי חביצא דתמרי, שהדיון בגמרא הוא על המחיר לכל החבילה או לפי יחידות, אבל אין כלל דיון על מחיר הקניה או מחיר הייצור.
- וכן ראיה מהסוגיה **דשקולאי** (ס), לגבי הסבלים שהזיקו חבית יין, והשאלה היא אם משלמים כמחיר המכירה ביום השוק או ביום רגיל. ומכל מקום – **אין זכר למחיר הקניה**. והסברה לדין זה היא, שהחפץ שניזוק **עומד עתה למכירה** ולכן זהו מחירו.
- יוצא כאן כלל, שהמזיק משלם **לפי מחיר המכירה**, ולכן בענייננו צריך המזיק לשלם **מחיר מלא של התוכנה**, שכרגע נמנע משמעון למוכרה (ולא חשוב כלל כמה עולה לשמעון לייצר תוכנה כזאת...).
- אלא שכל זה כאשר מדובר על **מוצר פיזי**, שאין לו תחליף (ואפילו יש במחסן תמרים רבים אחרים, שאם לא יימכרו – ילכו לטמיון, גם אין חילוק ותמיד הולכים אחר מחיר מכירה). אבל כאשר מדובר על **מוצר לוגי** (רוחני), שניתן לשכפלו ולייצרו יש מאין (כגון תוכנה, שניתן להעבירה בין על דיסק או נגן או במייל וכיו"ב) – א"כ הדיסק הוא רק **העטיפה** של המוצר, אבל את המוצר עצמו מעולם לא הצליח המזיק להזיק. וא"כ מחיר העטיפה הוא בדיוק 1 שקל.
- **ולהמחשת ההבנה** בעניין זה: נניח שקונה התוכנה נשבר לו הדיסק. האם הוא יכול להתקשר לחברה ולבקש שישלחו לו **דיסק אחר** (ללא תוספת המחיר)? אם התשובה היא חיובית – ברור שלא התוכנה ניזוקה אלא רק **העטיפה**. וכך הוא גם אם הזיק בבית התוכנה עצמו.

כג. מענק ללידה שלא התקבל בגלל טעות הפקידה

גב' כהן שוהה בבית החלמה לילודות למטרת מנוחה ומרגוע. התקשרה אשה בעילום שם לבית החלמה, ומבקשת לשלם 100 ש"ח כהשתתפות במחיר האירוח של גב' כהן. הפקידה טעתה בבדיקת היומן ואמרה למתקשרת שכבר שולם כל הסכום של משפ' כהן. המצלצלת אמרה סליחה ונתקה. לאחר שהתבררה הטעות – נשאלה השאלה אם הפקידה חייבת לשלם את התרומה שמונעה מגב' כהן?

- מסתמא מדובר בפקידה שטעתה (אפילו בפשיעה), והטעות שלה גרמה נזק למשפחת כהן, א"כ הרי זה **גרמא**, וגרמא בנוזקין פטור בידי אדם, וחייב לצאת ידי שמיים.
- אמנם – אם נדון טעות זאת כ**שוגג** (ולא בפשיעה או כוונה להזיק) – א"כ **פטורה גם בזניי שמיים**.
- ואולי נאמר שלשאלו את הפקידה ולסמוך על דבריה – דבר זה דומה למראה **דינר לשולחני** (בגמרא במסכת בבא קמא דף צ"ט): שמאחר שסומך על דבריה – לומדת הגמרא שיש לה דין של **גרמי** ולא גרמא. וא"כ אולי נחייבה מדינא דגרמי.
- אלא שלהלכה אנו פוסקים שגרמי הוא **מטעם קנס** (שיטת הריצב"א במסכת בבא בתרא דף כ"ב: תוד"ה זאת, ונפסק בש"ך בסי'מ שפ"ו-י), וחייב רק בפשיעה, ואילו **בשוגג פטור**.

ד פ י - ע י ו ן

טו

- אלא שכאן אין זה נזק אלא **מניעת הכנסה**, ובזה לכולי עלמא פטור, אפילו לצאת ידי שמיים.

כד. מקרר שניזוק בתקע הלקוח

מעשה בראובן שמכר לשמעון מקרר. שמעון התנה שישלם על המקרר רק לאחר ההובלה וההתקנה של המקרר בביתו. ראובן עצמו הביא את המקרר לביתו של שמעון, פָּרַק את האריזות והעטיפות, והכניס את התקע לשקע החשמל שבמטבח. לפתע נשמע קול נפץ, והמקרר ניזוק באופן בלתי ניתן לתיקון. שמעון מודה שהתקע במטבח היה מקולקל עוד מקודם. מי מפסיד מנזק זה?

- אם ראובן המוכר יטען שהמכירה כבר נתבצעה, ולכן כל הנזק הוא של שמעון הקונה, ברור שאין טענה זו נכונה. שהרי **קניין כסף** לא היה כאן (ובדרך כלל כל המוכרים מתנים את העברת הבעלות על החפץ בסילוק התשלום). **קניין משיכה** ע"י שמעון – גם לא היה כאן, שהרי ההובלה התבצעה ע"י המוכר. **קניין חצר** גם לא היה, כיוון שהקונה התכוון שלא לקנות עד ההתקנה המוצלחת. א"כ מסתבר שהמקרר עדיין שייך לראובן המוכר (ואולי אפשר לומר ששמעון לא דוחה את הקניה, אלא קונה מיד, ורק קובע שהתשלום הוא תנאי לתיקנות המוצר).

- ראובן טוען שאמנם הוא הבעלים, אבל שמעון נקרא **מזיק**, שהרי הפעיל נגדו תקע חשמלי מקולקל. עונה שמעון: אם זו טענתך – הרי זה נזק של **בור המזיק**, ובור המזיק **פטור על נזקי כלים** (כבגמרא במסכת בבא קמא דף כ"ח: "שור ולא אדם, חמור ולא כלים").

- ורצה אחד הת"ח לטעון שהקצר שבתוך השקע הרי זה מזיק של **אש הנמצא בתוך הבור**, באופן שהבור לבד לא היה עושה כלל נזק, והנזק נגרם בגלל האש שבתוכו, וא"כ (וכן כתוב בקהילות יעקב בבא קמא) המזיק נקרא "אש" ולא "בור", והרי **אש חייבת גם על כלים**.

- **אלא** שבוודאי בנדון דידן אין זו ההגדרה המתאימה, כיוון שהבור והאש באין כאחד. וניתן להמשיך זאת לקומקום רותח העומד על האש ובא אחד ונגע בו – כל החפץ נקרא בשם בור על אף שעושה מעשה שריפה. וכך גם בענייננו, כל התקע הוא יחידה אחת שיש בה קצר, וזהו עצם הבור.

- ואמר **מו"ר מרן הגדא"ל שטינמן שליט"א**, שיש לדון את שמעון כדין **שומר שפשע בשמירתו**, כי כיוון שהזמין את ראובן להכניס את תקע המקרר לשקע החשמלי, הרי זה כאומר לחבירו הכנס את פירותיך לחצרי (עפ"י המשנה במסכת בבא קמא דף מ"ז. ובגמרא בעמוד ב'), ובמקרה זה הדין הוא שאם אכלתן פרתו של בעה"ב – חייב באחריותם.

- ייתכן שיש מקום לדון באומר לחבירו הכנס פירותיך לחצרי, **מתי מתחילה השמירה של בעה"ב**, אם **מרגע שהוכנסו הפירות**, ואפילו המפקיד עדיין נמצא בחצר, או שקבלת אחריות השמירה היא רק **מרגע שהלך לו המפקיד לדרכו**. אם נאמר כצד ב', א"כ בנדו"ד כל עוד ראובן המוכר נמצא בביתו של שמעון הקונה, שמעון עדיין לא קיבל שמירה, ולכן אי אפשר לחייבו כשומר (ומדין מזיק סתם – הרי זה בור, כאמור).

© כל הזכויות שמורות, הערות והארות תתקבלנה ברצון

טלפון: 03-6194225, פקס: 03-5707482, מייל: israelarnon@yahoo.com